

5. Иванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Изд-во УРАО, 1998. – 144 с.
6. Ильин Е.П. Психология воли. – СПб.: Питер, 2000. – 288 с.
7. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности. – М., 1980. – С. 238-239.
8. Леонтьев А. Н. Воля // Вестн. Моск. ун-та. Серия 14: Психология. – М., 1993. – № 2. – С. 3-14.
9. Маслоу А. Самоактуализация // Психология личности: Тексты. – М., 1982. – С. 108-117.
10. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Прогресс, 1994. – С. 234-247.
11. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720 с.
12. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990. – С. 54-69.
13. Фромм Э. Бегство от свободы. – М.: Прогресс, 1995.
14. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). – СПб.: Питер Пресс, 1997. – 608 с.
15. Bandura A. Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. – DP № 25, 1989. – p. 729.
16. May R. Freedom and destiny. – New York: Norton, 1981.

The article is devoted the analysis problem of «freedom of choice» in researches of regulative sphere of personality. Within the limits of this approach the voluntary regulation is examined as the independent process of acceptance of decision in relation to the choice of reasons, aims, own actions of personality.

Key words: regulative sphere, personality, freedom of choice.

Отримано: 15.08.2009

УДК 37.048.4

Н.А. Побірченко, І.Б. Марченко

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Автори статті розкривають проблеми профорієнтації учнів загальноосвітніх навчальних закладів, які назріли на сучасному етапі соціальних змін. Вирішення цих проблем полягає у забезпеченні організаційно-психологічних умов та конкретизації обсягу форм, функцій, завдань неперервної профорієнтації.

Ключові слова: організаційно-психологічні умови, неперервна профорієнтація, професійне самовизначення, образ «Я».

Авторы статьи раскрывают проблемы профориентации учащихся общеобразовательных учебных заведений, назревшие на современном этапе социальных изменений. Решение этих проблем заключается в обеспечении организационно-психологических условий и конкретизации объема форм, функций, заданий непрерывной профориентации.

Ключевые слова: организационно-психологические условия, непрерывная профориентация, профессиональное самоопределение, образ «Я».

Постанова проблеми. У концепції розвитку національної освіти на найближчий період серед умов, необхідних для підвищення якості загальної освіти, акцентується увага на створенні в системі професійної орієнтації учнівської молоді умов для її психологічної підтримки, наданні школярам допомоги у виявленні професійних інтересів, схильностей, визначення реальних можливостей в оволодінні тією чи іншою професією.

На даний момент від школи вимагається створення умов для формування в учня індивідуального запиту, особистісної потреби у виваженому виборі напрямку продовження освіти, готовності до подальшої самореалізації в обраному освітньому профілі, а також професійної самоідентифікації в нових економічних і соціокультурних умовах.

При цьому в педагогічній практиці доцільно виходити з розуміння слова «професійна орієнтація» не як маніпулятивного впливу на школяра, а як процесу формування його здібності розбиратися у зовнішніх обставинах, що склалися, вимагати і отримувати психолого-педагогічну допомогу з боку освітньої установи, використовувати інформаційні ресурси.

На теоретичному рівні дослідження професійної орієнтації як засобу допомоги людині стало предметом багатьох учених. Загальні питання профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю розглянуто в наукових працях М. Захарова, М. Тименка, Б. Федоришина, С. Чистякової, О. Щербакова та інших. Філософські й соціологічні аспекти профорієнтації висвітлюють Л. Бухва, В. Водзінська, І. Кон, Г. Філонова, В. Ядов та інші. Соціально-економічні та правові питання профорієнтаційної роботи розкрито в роботах В. Журавльова, В. Кузьміна, І. Назимова. Психолого-педагогічні питання зазначеної проблеми висвітлюють Л. Анциферова, В. Бодров, І. Вільш, Є. Єгорова, Е. Іванова, А. Кнорр, Е. Климов, Н. Литвинова, І. Марченко, В. Русалов, К. Платонов, С. Поляков, В. Синявський та інші.

Результати дослідження вченими проблем профорієнтації складають, на нашу думку, науковий підхід до вивчення ролі профорієнтації як засобу допомоги людині, як цілісної дисципліни, що розширює систему наук про людину і працю.

Однак до теперішнього часу функції профорієнтації обмежуються через існування постійно діючих протиріч. Так, з одного боку, наявна наукова готовність технологізувати розв'язання проблем профорієнтації. З іншого, такий процес гальмується відсутністю законодавчої бази, недостатнім теоретико-методологічним та концептуальним переосмисленням завдань неперервної профорієнтації.

На сучасному етапі соціальних змін назріла необхідність профорієнтувати, насамперед, учнів загальноосвітніх установ. Ураховуючи результати сучасних теоретико-експериментальних досліджень, зазначене завдання можна розв'язувати як систему взаємопов'язаних проблем:

1) перша – це проблема інноваціонування стратегічної мети професійної орієнтації. Вона полягає в організації цілеспрямованого неперервного розвитку певного типу готовності. В учнів – це готовність до професійного самовизначення, у дорослого – до самостійної професійної реорганізації. У цьому плані сучасна професійна орієнтація не забезпечує таке інноваціонування через об'єктивні причини.

Запізнілим є етап організованої профорієнтації, що обмежується старшим шкільним віком. Готовність старшокласника до професійного самовизначення складають її мотиваційний, пізнавально-інформаційний та рефлексивний компоненти. Ці компоненти потребують тривалого розвитку позитивного ставлення учнів до праці, до вивчення власного «Я», набуття рефлексивного самооцінювання взаємовідповідності «Я» й обраної професії тощо. Протиріччя полягає в тому, що дитина починає думати про те, ким вона буде в різні періоди життя з раннього дошкільного віку, а профорієнтація починається лише в старшому шкільному віці. У шкільному віці настає період усвідомленого ставлення до майбутньої професії. На етапі профільного навчання учень самостійно шукає відповідь на питання, до якої праці він підготовлений. Практична реалізація цих мрій, професійних інтересів, прагнень починається з того моменту, коли школяр відчуває себе творцем соціальних цінностей, коли він не лише знає про власну готовність до конкурентної праці, а й усвідомлює, наскільки вибрана ним праця є соціально важливою, в чому полягає цінність професії, і в чому полягатиме завдання для розвитку його соціального оточення.

У педагогічному процесі не відведено часу, відсутня програмно-методична базова основа для профорієнтації на різних вікових етапах розвитку дитини. У школі профорієнтацією цілеспрямовано охоплено лише учнів старшого шкільного віку за умов організованого профільного навчання. З учнями проводиться профорієнтаційні заняття.

2) Друга проблема – це стихійний розвиток готовності до професійного самовизначення. Відбір і перевід учнів на наступний етап навчання не проводиться в умовах організованої диференційованої профорієнтації. Учні переводять з класу в клас на підставі їх навчальної успішності. В таблиці відсутнє оцінювання

їхнього ставлення до навчальної праці, не фіксовано рівень розвитку пізнавального інтересу до професій тощо.

Отже, розвиток готовності учнів до професійного самовизначення є стихійним, не підпорядкованим провідним завданням освіти.

3) Третя проблема полягає у невизначеності складових та критеріїв готовності учнів до самостійного вибору професії. Невизначеність компонентів готовності, її критеріїв унеможливило створення умов для цілеспрямованого розвитку її провідних складових – мотиваційного, пізнавально-інформаційного, рефлексивного.

На кожному етапі шкільного навчання повинні бути програми, що інтегруються з психодіагностичним та методичним інструментарієм, змістом провідних навчальних дисциплін.

Отже, теоретично визначений обсяг функцій, форм, завдань неперервної профорієнтації надає їй нового статусу в науці – статус науково-дослідної дисципліни. У профорієнтації з наданим статусом визначається об'єкт, предмет, мета, завдання, методи, форми організації їх впровадження в практику професійної підготовки. Суть неперервності профорієнтації полягає в системно-поетапному підході до розвитку готовності людини до професійного самовизначення і саморефлексивної реорієнтації.

Метою системи професійної орієнтації в рамках загальноосвітньої школи є формування в учнів здатності обирати сферу професійної діяльності, яка б оптимально відповідала особистісним особливостям та запитам ринку праці.

Розгляд професійної орієнтації як системи взаємодії особистості та суспільства передбачає певний характер цієї взаємодії.

Прийнята ідея про рівноправну взаємодію особистості та громадських структур (позашкільних установ, дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних, середніх спеціальних та вищих навчальних закладів, служб профорієнтації, які регулюють використання трудових ресурсів, а також підприємств та закладів, сім'ї та громадськості) у тривалому процесі професійного самовизначення передбачає певні стосунки, які, з одного боку, є рушійними силами цього процесу, а з іншого – створюють адекватне уявлення про ті соціально-економічні завдання, які стоять перед суспільством і які потрібно буде розв'язувати в майбутньому.

Отже, особистість, знаходячись у ролі **об'єкта** профорієнтаційних впливів, є водночас **суб'єктом** професійного самовизначення.

Для успішного входження людини в новий та невідомий для неї світ професій і просування в ньому до бажаної цілі суспільство надає їй орієнтири, що відображають кількісну і якісну потребу суспільства в кадрах, а також конкретні види праці, професії та можливості підготовки до них.

Особливо значущою є проблема набуття учнями адекватних уявлень про професійну діяльність, професію, що обирається, та власні можливості, активного розвитку їх, формування потреби в умінні включатися в суспільно виробничу працю та соціальні стосунки трудового колективу. Орієнтація на професійну працю і ви-

бір свого професійного майбутнього виступає як невід’ємна частина всього навчально-виховного процесу, з обов’язковим доповненням його інформаційною та консультативною роботою, практичною діяльністю для розвитку схильностей і здібностей учня до праці.

У *школярів молодших класів* за допомогою засобів профорієнтаційної діяльності (ділові ігри, групи за інтересами, факультативи, суспільно корисна праця, індивідуальні співбесіди і т.д.) необхідно формувати добросовісне ставлення до праці, розуміння її ролі в житті людини і суспільства, установку на вибір професії, розвивати інтерес до трудової діяльності. Зміст профорієнтаційної роботи в початковій школі полягає у:

- Діагностиці здібностей.
- Організації системи розвивальних психолого-педагогічних впливів.
- Створенні ситуацій знайомства зі світом професій (бесіди, екскурсії, профорієнтаційні ігри).

У *підлітків* важливо формувати усвідомлення ними своїх інтересів, здібностей, суспільних цінностей, пов’язаних з вибором професії і свого місця в суспільстві. При цьому майбутня професійна діяльність виступає для підлітка як спосіб створення певного стилю життя, як шлях реалізації своїх можливостей.

У *старших підлітків* необхідно формувати уявлення про професії ринкової економіки, перспективи професійного зростання і майстерності, правила вибору професії, а також уміння адекватно оцінювати свої особистісні можливості згідно вимог обраної професії. Слід надавати учням індивідуальну консультаційну допомогу при виборі професії, а за необхідності визначити стратегію дій з освоєння запасного варіанту.

З *учнями старших класів* важливо здійснювати профорієнтаційну діяльність на базі поглибленого вивчення тих предметів, до яких у них виявляється стійкий інтерес та здібності. Необхідно зосередити увагу старшокласників на формуванні професійно важливих якостей в обраному виді діяльності, оцінці й корекції професійних планів; знайомити учнів зі способами досягнення результатів у професійній діяльності, самопідготовки до обраної професії та саморозвитку в ній.

Зміст профорієнтаційної роботи з учнями підліткового та старшого шкільного віку полягає в наступному:

- Професійна інформація.
- Професійна консультація:
 - профконсультаційна діагностика;
 - профконсультаційна бесіда з використанням психотерапевтичних методів.
- Профорієнтаційний тренінг.
- Професійний добір.

Отже, *професійна орієнтація в школі* – це система заходів з ознайомлення учнів зі світом професій. Вона спрямована на розв’язання наступних завдань: вивчення та формування професійних інтересів, здібностей і мотивів діяльності, ознайомлення

з системою знань, необхідних для вибору професії, створення умов для перевірки на практиці схильностей та здібностей, консультування з питань вибору професії, можливості отримання професійної підготовки з питань працевлаштування.

Результатом неперервної профорієнтації є вибір профілю діяльності для себе, тобто *професійне самовизначення* особистості. Професійне самовизначення як система установок особистості (когнітивних, оцінних, мотиваційних) стосовно конкретної професійної діяльності та самореалізації в ній складний та тривалий процес, який охоплює значний період життя. Його ефективність, як правило, визначається ступенем узгодженості психологічних можливостей людини зі змістом та вимогами професійної діяльності, а також сформованістю в особистості здатності адаптуватися до швидкозмінних соціально-економічних умов у зв'язку з улаштуванням своєї професійної кар'єри.

Відповідно професійна орієнтація повинна бути спрямована на активізацію внутрішніх психологічних ресурсів особистості для того, щоб, включаючись в ту чи іншу професійну діяльність, людина змогла повною мірою реалізувати себе в ній.

Школа, як один з важливих соціальних інститутів, повинна надавати учням допомогу в адаптації до нових виробничих відносин за рахунок створення умов для особистісного психологічного зростання і підвищення рівня інформованості про різні аспекти світу сучасної праці.

Результатом процесу формування професійного самовизначення в старшому шкільному віці є вибір майбутньої професії. Допомога учням у правильному виборі професії передбачає необхідність спеціальної організації їх діяльності, що включає отримання знань про себе («образ Я») та про світ професійної праці (аналіз професійної діяльності) з наступним співвіднесенням знань про себе зі знаннями про професійну діяльність (професійна проба).

Ці *компоненти* є основними складовими процесу професійного самовизначення на етапі вибору професії.

Підлітковий та ранній юнацький вік характеризується зростанням самосвідомості, інтересу до власного «Я». Урахування цієї обставини є принципово важливим у плані організації професійної орієнтації школярів, оскільки здатність до усвідомлення та впевненого вибору професії в цьому віці тісно пов'язана з формуванням такої психологічної якості, як «образ Я».

«Образ Я» – це система уявлень особистості про себе як суб'єкта діяльності, що включає в себе три основні складники: когнітивний (сукупність знань про свої індивідуальні психологічні особливості), емоційний (наявність певного оцінного ставлення до себе), регуляторний (можливість керівництва власною поведінкою).

Власне критеріями сформованості «образу Я» є: в когнітивному плані – повнота, диференційованість і системність знань про свої психофізіологічні й психологічні ресурси; в емоційному – адекватність самооцінки і прийняття себе; в регуляторному – здатність до самоконтролю над своєю поведінковою та психічною активністю.

Отже, «образ Я» служить ядром, на якому формуються провідні мотиви особистості, в тому числі й мотив вибору професії. Сформованість «образу Я» виступає як одна з умов співвіднесення з вимогами різних професій і ефективної реалізації свого психологічного потенціалу в майбутній професійній діяльності.

На розвиток уявлень про себе здійснюють вплив різні фактори: сім'я, спілкування з ровесниками, дорослими, засоби масової інформації і т.д. Однак далеко не завжди в цих умовах «образ Я» школяра відповідає його реальним психологічним характеристикам. Формування в шкільних умовах повноцінного «образу Я» учнів повинно здійснюватись у керованому процесі, який передбачає розв'язання низки завдань: підвищення рівня психологічної компетентності учнів, формування в них позитивного сприймання і відчуття своєї цінності як індивідуальності, розвиток у школярів готовності вільно обирати той чи інший варіант свого професійного майбутнього.

Як один з методичних засобів, що сприяє формуванню в учнів «образу Я», виступає *розвивальна психологічна діагностика*. Вона передбачає використання в роботі з учнями комплексу психологічних методик, що забезпечують, по-перше, можливість отримання кожним учнем інформації про свої індивідуальні психологічні якості та ступінь їх відповідності вимогам тієї чи іншої професії (діагностичні методичні процедури) і, по-друге, можливість розвитку цих психологічних якостей (розвивальні методичні процедури у вигляді елементів інтелектуального і соціально-психологічного тренінгу, психотехнічних, сюжетно-рольових та ділових ігор).

Швидкі зміни змісту й структури сучасної праці підвищують її інтенсивність, що, в свою чергу, вимагає навчання школярів грамотного аналізу професійної діяльності. Здатність до такого аналізу передбачає вміння розчленовувати єдиний процес трудової діяльності професіонала на окремі характеристики, диференціювати їх, узагальнювати й виділяти основні ознаки, що визначають зміст і структуру професійної праці.

Основою для формування у школярів здатності до аналізу професійної діяльності є *професіографія*. Для формування цієї здатності використовуються такі прийоми:

- навчання вміння виявляти класифікаційні ознаки професійної діяльності, проводити порівняльний аналіз професій і складати формули професій;
- повідомлення інформації про подібні професії, порівняння різноманітних професій на основі загального критерію під час організації професійних проб;
- розробка спеціальних описів професій, що розкривають специфіку типу професії, коротку характеристику технологічних, психологічних параметрів діяльності професіонала, формулу професії;
- включення в практику індивідуальної профконсультації аналізу характеристик професійної діяльності;

- використання виділених класифікаційних критеріїв і формул професії під час оцінки здатності учнів до аналізу професійної діяльності.

У процесі активного отримання професіографічної інформації, глибокого вивчення й усвідомлення змісту праці та її вимог до особистості формується здатність учнів до аналізу професійної діяльності.

Одним із ефективних методів профорієнтаційної роботи є *професійна проба* – це профвипробування, що моделює елементи конкретного виду професійної діяльності і сприяє свідомому, обґрунтованому вибору професії.

У ході професійних проб:

- учням повідомляють базові відомості про конкретні види професійної діяльності;
- моделюються основні елементи різних видів професійної діяльності;
- визначається рівень готовності учнів до виконання проб;
- забезпечуються умови для якісного виконання професійних проб.

У процесі професійної апробації в учнів актуалізуються отримані знання і уявлення про дану сферу професійної діяльності, формуються початкові професійні вміння та уявлення про себе як суб'єкта професійної діяльності. В основу професійних проб покладені ідеї японського професора С. Фукуями, згідно яких професійна проба виступає найбільш важливим етапом в області професійної орієнтації. Під час професійної апробації учень отримує досвід тієї праці, яку він обрав, і намагається визначити, чи відповідає характер даної праці його здібностям та вмінням.

Професійні проби диференціюються за віком учнів (молодший шкільний, підлітковий та старший шкільний вік), за рівнем готовності до їх виконання, за змістом, формами та методами.

Під час організації професійних проб необхідно враховувати суб'єктивні та об'єктивні фактори, які впливають на продуктивність їх виконання. До суб'єктивних відносяться фактори, які визначають індивідуальну психофізіологічну готовність школярів до виконання професійних проб (стан здоров'я, прояв фізіологічних та психологічних показників, здатність до самоаналізу, здатність до аналізу професій). Об'єктивні фактори впливають на раціональний і якісний підхід до реалізації професійних проб (структура, зміст, умови проведення проби).

Професійні проби з різних сфер професійної діяльності включають у себе комплекс теоретичних і практичних занять, що моделюють основні характеристики предмета, цілей, умов та знарядь праці, ситуацій виявлення професійно важливих якостей, що дає можливість учням оцінити власні можливості оволодіння професією.

В професійній пробі виділяється три аспекти, інтеграція яких дає можливість відтворити цілісний образ професії.

- Технологічний аспект характеризує операційну сторону професій і дозволяє визначити рівень оволодіння учнями

певними професійними вміннями. Завдання цього аспекту включають вправи на відпрацювання прийомів роботи знаряддями праці, які застосовуються в певній професії. Характерною особливістю змісту цих завдань є відтворення предметної сторони професійної діяльності.

- Ситуативний аспект відтворює змістовну сторону професійної діяльності, визначає предметно-логічні дії, що входять до неї. Виконання цих завдань вимагає від учнів певних розумових дій на основі досвіду та знань, набутих у процесі підготовки до виконання проби.
- Функціональний аспект відображає структурно-функціональну динамічну сторону професійної діяльності. Відповідні завдання спрямовані на моделювання професійної діяльності в цілому та активізують водночас потреби, установки, цілі й мотиви, що визначають спрямованість на цю діяльність.

Професійні проби можуть виконуватися індивідуально або у складі групи при цьому вони можуть включатися в структуру традиційного уроку або здійснюватися у позаурочний час.

Розглядаючи професійну пробу як завершений цикл конкретних дій, слід передбачити її діагностичні та навчальні можливості. Крім того, професійна апробація, що моделює реальну професійну діяльність, стимулює формування адекватної самооцінки рівня готовності до професії, що обирається, і сприяє реалізації принципу вільного професійного вибору.

У ході розвитку професійного самовизначення школярів за допомогою вище описаних методів відбуваються зміни й перетворення в їх свідомості, обумовлені розвитком вмінь самоаналізу, здатності аналізувати професійну діяльність; накопиченням допрофесійного, а в деяких випадках і професійного досвіду, набутого в професійних пробах. У результаті формується здатність особистості обирати професію, що відповідає її інтересам, можливостям, схильностям і запитам сучасного ринку праці. Дана здатність розглядається як динамічна характеристика професійного самовизначення, і її вимір дозволяє прогнозувати успішність адаптації в професії, а школяреві – виявляти адекватність власних можливостей особливостям професійної діяльності. Особистість школяра при цьому виступає як суб'єкт майбутньої професійної діяльності.

Основою оцінки здатності школяра обирати професію є класифікація і опис професій з використанням образів-регуляторів (характеристики-вимоги) професійної діяльності, а також уявлення про три компоненти «образу Я»: когнітивний – «я знаю», емоційно-оцінний – «я ставлюсь», поведінковий – «я дію».

При оцінюванні здатності школяра до вибору професії доцільним є виявлення стану кожного з компонентів «образу Я» за трьома змістовними напрямками: самоаналіз, аналіз професійної діяльності, професійні проби.

Когнітивний компонент «образу Я» визначається:

- рівнем особистісної психологічної компетентності;

- вмінням використовувати психологічні знання для розуміння навколишньої дійсності і власної поведінки, своїх індивідуальних особливостей, важливих для професійної діяльності, що обирається;
 - знаннями школярів про світ професій і праці, про основи професіознавства, вмінням складати формулу професії;
 - успішністю підготовчого етапу професійних проб.
- Емоційно-оцінковий компонент «образу Я» проявляється в:
- здатності школяра оцінити притаманні йому психологічні особливості, пов'язані з професійною діяльністю;
 - умінні проаналізувати професію, що обирається, з точки зору адекватності її для себе.

Цей компонент здійснює вплив на вибір змісту й рівня складності професійної проби, на ставлення до різних сторін професійної діяльності в рамках конкретної проби.

Поведінковий аспект «образу Я» виявляється у:

- програмі самовиховання і професійного саморозвитку особистості, рівні її складності, вираженості, співвіднесеності з вимогами професії, що обирається;
- сформованості особистого професійного плану;
- здатності школяра до самореалізації в різних видах професійної діяльності в процесі професійної апробації.

Висновки. Отже, професійна орієнтація в неперервній освіті покликана:

1. **Забезпечувати:**
 - визначення критеріїв ефективності організаційно-управлінських заходів;
 - розробку й апробацію нових технологій профінформаційної, профконсультаційної роботи з учнями різного віку;
 - розвиток стійкого професійного інтересу.
2. **Здійснювати:**
 - професійний відбір;
 - професійну адаптацію школярів до нових умов навчання і праці.
3. **Визначати орієнтири для:**
 - створення і розвитку партнерської праці;
 - виявлення управлінської команди для керівників різного типу освітніх та виробничих організацій;
 - попередження негативних явищ психологічного клімату в учнівських та виробничих колективах.
4. **Апробувати нові профорієнтаційні методи:**
 - професійні діагностограми та діагностографію;
 - самомоніторинг професійного розвитку;
 - діагностичний моніторинг професійних досягнень;
 - самоменеджмент у пізнанні професійного «Я»;
 - професіографію і професіограми;
 - професійні проби.

Список використаних джерел

1. «Человек – человек» (рекомендации для тех, кто выбирает профессию). – К., 2001. – 22 с.
2. Бушай І.М. Психодіагностика «Я-образу» учнів підліткового віку. – Чернівці, 1999. – 44 с.
3. Добренко І.А. Працевлаштування: психолого-діагностичний практикум. – К.: Науковий світ, 2004. – 46 с.
4. Козловский О.В. Как правильно выбрать профессию: методики, тесты, рекомендации. – Донецк: ООО ПКФ «БАО», 2006. – 800 с.
5. Кондратенко С.О. Соціально-психологічні основи профорієнтаційної роботи в школі. – Ставище, 2000. – 76 с.
6. Людина і світ професій. Програма для старших класів загальноосвітніх навчально-виховних закладів України / Укл. М.П. Тищенко, Н.В. Жемера. – К.: ІСДО, 1993. – 28 с.
7. Марченко І.Б. Форми та методи роботи практичного психолога з активізації самопізнання старшокласників у період вибору професії / Профорієнтаційна робота в школі: проблеми і перспективи їх вирішення: Матеріали науково-практичної конференції (м. Луцьк, 27 березня 2007 р.). – Луцьк, 2007. – 112 с. (79-84 С.)
8. Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – 2004. – Додаток до випуску 2. – 131 с.
9. Побірченко Н.А. Підготовка учнівської молоді до ринкової економіки. – К., 1999. – 60 с.
10. Побірченко Н.А. Психологія підготовки учнівської молоді до оволодіння професіями бізнесу. – К., 1997. – 77 с.
11. Побірченко Н.А. Учнівська молодь і професії ринкової економіки. – К., 1998. – 206 с.
12. Психодіагностика в службі зайнятості. – К., 1998. – 132 с.
13. Техніка пошуку роботи. – К., 2000. – 163 с.
14. Черный Е.В. Психодіагностика. – Симферополь, 1999. – 84 с.

Authors of the article open problems of vocational guidance of pupils of general educational establishments which have ripened at the present stage of social changes. The decision of these problems consists in maintenance of organizational-psychological conditions and a concrete definition of volume of forms, functions, problems of continuous vocational guidance.

Key words: organizational-psychological conditions, continuous vocational guidance, professional self-determination, «Me» image.

Отримано: 06.10.2009